

**קדיש**

ויקרא יעקב אל בניו ויאמר האספו ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים: (בראשית מט, א)

וכתב בתרגום ירושלמי וז"ל ענא אבונן יעקב ואמר להון אברהם אבוי דאבא קם מיניה פיסול ישמעאל וכל בני קטורה, ויצחק אבא קם מיניה פיסול עשו אחי, ואנא דחיל דלא יהי ביניכון גבר לביה פליג על אחוי למיזל למפלח קדם טעוון אוחרניין, ענין תרי עשרתי שבטוי דיעקב כולהון כחדא ואמרינן שמע מינן ישראל אבונן ה' אלהנא ה' חד, עני יעקב אבונן ואמר יהא שמיה רבא מברך לעלמי עלמין.

**כוונת יהא שמיה רבה**

(ברכות ג, א) תניא אמר רבי יוסי פעם אחת הייתי מהלך בדרך ונכנסתי לחורבה אחת מחורבות ירושלים להתפלל, בא אליהו זכור לטוב ושמר לי על הפתח עד שסיימתי תפילתי ... ואמר לי בני מה קול שמעת בחורבה זו, ואמרתי לו שמעתי בת קול שמנהמת כיונה ואומרת אוי לבנים שבעונותיהם החרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגליתים לבין האומות, ואמר לי חייך וחיי ראשך לא שעה זו בלבד אומרת כך אלא בכל יום ויום שלש פעמים אומרת כך, ולא זו בלבד אלא בשעה שישאל נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועונין **יהא שמיה הגדול מבורך הקדוש ברוך הוא** מנענע ראשו ואומר אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך מה לו לאב שהגלה את בניו ואוי להם לבנים שגלו מעל שולחן אביהם.

וכתבו בתוס' שמכאן יש לסתור מה שפירש במחזור ויטרי יהא שמיה רבא שזו תפלה שאנו מתפללין שימלא שמו כדכתיב (שמות יז) כי יד על כס יה, שלא יהא שמו שלם וכסאו שלם עד שימחה זרעו של עמלק, ופירושו כך יהא שמי"ה שם יה רבא, כלומר שאנו מתפללין שיהא שמו גדול ושלם, ומבורך לעולם הוי תפלה אחרת, כלומר ומבורך לעולם הבא. וזה לא נראה מדקאמר הכא יהא שמיה הגדול מבורך, משמע דתפלה אחת היא, ואינו רוצה לומר שיהא שמו גדול ושלם, אלא יהא שמו הגדול מבורך.

**ענייה בכל כחו**

(שבת קיט, ב) אמר רבי יהושע בן לוי כל העונה אמן יהא שמיה רבא מברך בכל כחו קורעין לו גזר דינו, שנאמר בפרע פרעות בישראל בהתנדב עם ברכו ה', מאי טעמא בפרע פרעות משום דברכו ה'. רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן אפילו יש בו שמץ של עבודה זרה מוחלין לו, כתיב הכא בפרע פרעות וכתוב התם כי פרע הוא.

פרש"י בכל כוונתו. אבל תוס' פי' בשם הר"י דיש בפסיקתא במעשה דר' ישמעאל בן אלישע דקאמר התם כשישראל נכנסים לבתי כנסיות ואומרים יהא שמיה רבא מברך בקול רם מבטלים גזירות קשות.

בשו"ע (או"ח נו, א) נפסק כשניהם וז"ל יש לכוין בעניית הקדיש, וכתב המשנ"ב (ס"ק א) כי אחז"ל כל העונה איש"ר מברך בכל כחו קורעין לו גזר דינו, ופירשו הראשונים דר"ל בכל כחו בכל כונתו ובכל איבריו, דהיינו שיאמרנה בלב ונפש ולא רק כמוציא שפתיו ולבו בל עמו. גם יכוין לשמוע הקדיש מפי הש"ץ כדי שידע על מה הוא עונה איש"ר ואמן שאחר דאמירן בעלמא.

### **חומר המדבר בשעת אמירת קדיש**

ממשיך המשנ"ב וכ"ש שצריך לזהר מאד ומאד שלא להשיח באמצע קדיש או קדושה, וכדאיתא במסכת דרך ארץ דר' חמא אשכחיה לאליהו בכמה אלפי גמלים טעונים אף וחימה לשלם לאלו, וכל המדבר באלו המקומות עליו הכתוב אומר ולא אותי קראת יעקב.

וכתוב בספר חסידים מעשה בחסיד אחד שראה לחסיד אחר במותו ופניו מוריקות, א"ל למה פניך מוריקות, א"ל מפני שהייתי מדבר בשעה שהש"ץ היה אומר ויכולו וברכת מגן אבות וביתגדל. ובספר מטה משה (סימן תי"א) הביא בשם מדרש שחכם אחד נתראה לתלמידו בחלום וראה התלמיד שהיה לו כתם במצחו, וא"ל מפני מה אירע לך כך, א"ל מפני שלא הייתי נזהר מלדבר כשהחזן היה אומר קדיש. ובשם הפר"ח כתב שאפילו להרהר בד"ת אסור בשעה שהחזן אומר קדיש, מפני שצריך לכוין הרבה בעניית הקדיש. ואין חילוק בין קדיש על תנ"ך או אגדה או משניות.

### **בכל רם**

ממשיך המחבר וז"ל ולענות אותו בקול רם, וכתב המשנ"ב (ס"ק ה) שעיי"ז מתעורר הכוונה, וע"י קול זה מתבטלים גזירות קשות. ומ"מ לא יתן קולות גדולות שיתלוצצו עליו בני אדם ויגרום להם חטא.

### **עמידה בשעת עניית קדיש**

כתב הדרכי משה (או"ח סימן נו) שהמהרי"ל (מנהגים הל' תפלה סע' ג) לא היה עומד בשעת קדיש וברכו, אך כל קדיש שתפסו מעומד נשאר עומד עד שסיים אמן יהא שמיה רבא כו', **והמנהג לעמוד**. וכן מצאתי בהגהת מרדכי בדפוס החדש פרק תפלת השחר (שלטי הגיבורים אות ה) בירושלמי קום כי דבר ה' אליך, מכאן א"ר אליעזר כד עני אמן יהא שמיה רבא כו' וכל דבר שבקדושה בעי למיקם ארגלוהי. וכן פסק הרמ"א דיש לעמוד כשעונין קדיש וכל דבר שבקדושה. ובשו"ת יחזה דעת (ח"ג סי' ד) מביא שמהר"ח ויטאל בשער הכוונות (דרוש הקדיש דף ט"ז ע"ד) כתב שהאר"י ז"ל לא היה קם מעומד בעניית אמן יהא שמיה רבא של הקדיש, ואמר לי כי לשון הירושלמי שאומר שצריך לקום מעומד, הוא מוטעה, ואינו מתלמוד ירושלמי עצמו, אלא הגהת איזה חכם היתה, ובטעות הדפוסו האחרונים בפנים בתוך דברי הירושלמי. אולם אם היה עומד, כגון בקדיש שאחר העמידה, וכן בקדיש שתקבל שלאחר חזרת ספר תורה להיכל, היה נשאר עומד עד שגומר עניית הקדיש, ואחר כך היה יושב ע"כ. וזה כדברי מהרי"ל הנ"ל.

והמג"א (נו, ד) כתב על דברי האר"י ז"ל, שמה שאמר שהוא טעות בירושלמי, הוא משום שהירושלמי מביא ראיה מהפסוק קום כי דבר ה' אליך, ובאמת שלא כתוב כן, אלא רק דבר

אלקים לי אליך ויקם מעל הכסא, ומשמע שמעצמו קם. וכבר תירץ הרמ"ע בספר יונת אלם (פרק צ"ט), שהראיה ממה שקם מעל הכסא משמע שצוהו לקום. ועוד שאפילו קם מעצמו יש לנו ללמוד קל וחומר, ומה עגלון מלך מואב שהיה גוי קם לדבר ה', קל וחומר אנחנו עמו ונחלתו.

### **עמידה באמירת ברכו את ה' המבורך**

כתב בשו"ת הרמ"ע מפאנו (סימן צ"א) שאף כשהעולים לספר תורה אומרים ברכו את ה' המבורך צריכים העם לעמוד כשעונים ברוך ה' המבורך לעולם ועד, וכמו שאמרו בירושלמי שבכל דבר שבקדושה צריכים לעמוד על רגליהם וכו'.

(שו"ע או"ח קמו, ד) א"צ לעמוד מעומד בעת שקורין בתורה, וכתב הרמ"א דיש מחמירין ועומדין, וכן עשה מהר"ם. וכתב המשנ"ב (ס"ק יח) **שבשעת אמירת ברכו וענית ברוך ה' המבורך לעולם ועד לכו"ע צריכין לעמוד דהוא דבר שבקדושה**. ורע עלי המעשה שהרבה אינם מקפידין לעמוד, ומה שזזים קצת אינו נחשב לעמידה לכו"ע. אלא דמצאתי קצת לימוד זכות במה שהביא החו"ד (הנ"ל) שבספר עוד יוסף חי (פרשת ויחי אות י') כתב שבעיר בגדאד היו נוהגים רוב המון העם לקום מעט כשאומר השליח צבור ברכו את ה' המבורך, אבל כתב שלא מצא מנהג זה בשום ספר ע"כ.

עוד הביא (בחוו"ד) דברי החיד"א בספר טוב עין (סימן י"ח אות ל"ב), שהביא הגהה כתיבת יד לרב אחד שכתב, הרמ"א בדרכי משה כתב בשם המרדכי מהירושלמי שצריך לעמוד בדברים שבקדושה, וכן נוהגים בכל תפוצות ישראל, וחדשים מקרוב באו ונהגו שלא לעמוד בברכו, ואומרים שיש להם טעם על פי הסוד, ואני אומר "בסודם אל תבוא נפשי וכו'", והרי כן מבואר בתשובת הרמ"ע (סימן צ"א) שכתב על פי הירושלמי שאף בשעה שהעולים לתורה אומרים ברכו את ה' המבורך חייבים השומעים לעמוד ולענות ברוך ה' המבורך לעולם ועד, ועל אותם שאינם עומדים כתב, השם הטוב יכפר בעדם. וידוע שהרמ"ע היה מקובל אלקי ואמיתי, ומקובלי דורנו אינם חשובים לפניו כקליפת השום. וכתב על זה החיד"א ועמו הסליחה, כי מקובלי הדור חיים הם מפי רבינו האר"י ומפי תלמידו מהרח"ו כמבואר בשער הכוונות (הנ"ל), ומה לו להרב הכותב הנ"ל להטיח דברים. ואין ספק שגם הרמ"ע אילו ידע דברי האר"י הנ"ל, היה עונה אמן בכל כחו עכת"ד.

וכן מתבאר ממה שכתב בספר העתים (סימן קע"א, עמוד ר"נ): ואומר שליח צבור ברכו את ה' המבורך וכו', ועונים הצבור ברוך ה' המבורך לעולם ועד, **ודבר זה נהגו ישראל בכל בתי כנסיות לישב בכובד ראשם כפופים בשעה שהשליח צבור אומר ברכו וכו', והם עונים ברוך ה' המבורך לעולם ועד**. מבואר מלשונו שעונים ברוך ה' המבורך לעולם ועד מיושב, וכן דייק בהגהת עתים לבינה שם.

### **מנהג הספרדים**

החו"ד מסכם: שמצד הדין אין חיוב לעמוד בקדיש וברכו, (דלא כהמשנ"ב) וכן מנהג הספרדים ועדות המזרח שלא לעמוד בקדיש. ורק אם תפסו הקדיש כשהוא עומד, אינו יושב עד שיסיים עניית אמן יהא שמיה רבה, עד דאמירן בעלמא, ואחר כך ישב. ובלייל שבת נהגו לעמוד בקדיש

וברכו שלפני תפלת ערבית, מפני שאז מקבל עליו תוספת שבת כמו שכתב מהרח"ו בסידורו. ומנהג אחינו האשכנזים לעמוד תמיד בקדיש וברכו. וספרדי שמתפלל עם אשכנזים, נכון שיעמוד אתם בעת הקדיש וברכו. ויש להסתפק מה יעשה בן אשכנז כשנמצא במנין של ספרדים.

### קיפול הטלית

כתב המשנ"ב (סי' כה ס"ק נו) שאנשים שנוהגין לקפל הטלית ותפילין ולהניחן בתיקן בעת אמירת קדיש לא יפה הן עושין, דמאוד יש לכוון בעניית איש"ר כמבואר לקמן בסימן נ"ו בטור ובשו"ע. ואיש"ר הוא עוד במדרגה גבוהה יותר מקדושה כמבואר שם במ"א (סק"א). ובודאי לא גרע משאר ברכות דרבנן שאסור לעשות אפילו תשמיש קל בשעה שהוא מברך כמבואר לקמן (סי' קצ"א במג"א סק"ב).

### עשיית דברים בשעה שמברך

[וז"ל השו"ע (או"ח קצא, ג) אסור לעשות מלאכה בעודו מברך. וכתב המג"א דאל"כ גם הפועלים הו"ל לברך ולעשות מלאכה, אלא ע"כ דמוטב לדלג בברכה מלעשות מלאכה בעודו מברך, ונ"ל דאפילו תשמיש קל אסור לעשות. וע"ע בט"ז (שם) שמביא דברי הירושלמי על הדין שהפועלים לא יברכו אלא שתיים מפני ביטול מלאכה של בע"ה, והק' למה לא יברכו השתיים האחרונות והם עוסקים במלאכתם, א"ר מונא זאת אומרת שאסור לעשות מלאכה עד שיברך. וכתב הט"ז שמכאן מוכח שלא דוקא בשעת ברכת המזון אסור בעשיית מלאכה, אלא דודאי גם בכל מילי דמצוה לא יעסוק בשיחה אחרת, ולא הזכירו זה כאן בברכה"מ אלא לתרץ קושיא, אבל בודאי בכל המצות לא יעשה אותם ועוסק בד"א כי זה הוא מורה על עשייתו המצוה בלי כונה אלא דרך עראי ומקרה, וזה נכלל במאמר תורתנו "ואם תלכו עמי בקרי", שפירושו שאף שתלכו עמי דהיינו עשיית המצוה, מ"מ היא בדרך מקרה ועראי. מוסיף הט"ז שבכלל איסור זה יש ג"כ שלא לעסוק בתורה באותה שעה כי זה גורם ג"כ על ברכה"מ שהיא על צד המקרה והזדמן].

### איש"ר או כל הקדיש

בעיקר דברי המשנ"ב יש להסתפק האם בא לאסור רק בשעת אמירת איש"ר, או"ד שרצה לאסור בכל הקדיש, מסתימת תחילת דבריו משמע שבא לאסור בכל הקדיש, אלא שבא להדגיש שמאוד צריך לכוון ביש"ר ולכן גם בתחילת הקדיש צריך לכוון כדי לדעת על מה הוא עונה, וכמו שכתב המשנ"ב (סי' נו ס"ק א) וז"ל גם יכוין לשמוע הקדיש מפי הש"ץ כדי שידע על מה הוא עונה איש"ר ואמן שאחר דאמירן בעלמא. אבל המשך דבריו משמע קצת שעיקר הקפידא הוא בשעת אמירת איש"ר. ולצערנו אנשים לא מספיק נזהרים בזה.

### קיפול בשעת אמירת עלינו לשבח

עוד יש להסתפק האם מותר לקפל טליתו בשעת אמירת "עלינו". והנה המשנ"ב (סימן קלב ס"ק ח) כתב שיש לומר עלינו באימה וביראה כי כל צבא השמים שומעים והקב"ה עומד עם

**פמליא של מעלה וכולם עונים ואומרים אשרי העם שככה לו אשרי העם.** א"כ לכאורה אין לקפל הטלית בשעת אמירת עלינו שהרי עליו לאומרו בכל כוונתו.

וכן משמע מדברי הגרי"ח, שבשו"ת שלמת חיים (או"ח סימן קנב) דן אם מותר לקפל טלית ותפילין כשאומר שיר של יום וכדומה, משמע שבשעת עזניו שהוא לפני אמירת שיר של יום לא היה ספק. יעו"ש שהשיב לעיין ברמב"ם (הל' ק"ש פ"ב הלכה ד') שכתב "והשאר קורא כדרכו ועוסק במלאכתו", ולכאורה זה תיובתא לדברי ט"ז שפוסק בכל המצוות משום שנראה כעראי. ואם נאמר לחלק משום שהוא במלאכתו של בעה"ב, א"כ אין ראיה מהירושלמי. ועכ"פ בכה"ג שעוסק בדבר מצוה שהיה עליו בשעת התפלה, כנראה אין בזה קפידא. אבל לפי"ז יש לומר שגם ב"עלינו" מותר דזיל בתר טעמא שאם הוא עוסק בדבר מצוה מותר, וצ"ע.

ובספר ילקוט יוסף (ציצית ותפילין סימן כד - שכר מצות ציצית יב) מביא בשם אביו שמעיקר הדין מותר לקפל את הטלית באמצע שאומר עלינו לשבח, או בעת שאומרים קדיש, ובלבד שנותן לבו לענות אמן ויהא שמיה רבא, (ודלא כהמשנ"ב). ומכל מקום כל שיכול להמתין ואינו ממהר לצאת מבית הכנסת, ראוי ונכון שלא לקפל הטלית בעת שאומרים קדיש, ועונים יהא שמיה רבא.

#### **מה עדיף עניית איש"ר או תפלב"צ**

כתוב בשו"ע (או"ח קט, א) הנכנס לביהכ"נ ומצא צבור מתפללין, אם יכול להתחיל ולגמור קודם שיגיע ש"צ לקדושה או לקדיש, יתפלל. (וכתב הרמ"א שאמן דהאל הקדוש ושומע תפלה, דינן כקדיש וקדושה). ואם לאו אל יתפלל אם אין השעה עוברת. ואם נכנס אחר קדושה, אם יכול להתחיל ולגמור קודם שיגיע ש"צ למודים יתפלל, ואם לאו אל יתפלל.

וכתב המג"א שאם בא סמוך לקדיש ואם יתפלל תכף יבטל איש"ר, ואם ימתין עד אחר קדיש לא יוכל להתפלל ערבית עם הציבור, (כנראה מיירי במי שעדיין לא התפלל מנחה והציבור מתפללים ערבית מבעוד יום, והוא רוצה להתפלל מנחה ביחידות ואח"כ יתפלל ערבית בציבור), נ"ל דתפלת צבור עדיפא. ודבריו צ"ע שהרי כתוב להדיא בשו"ע שאינו מתחיל להתפלל עם הציבור אא"כ יספיק לגמור לפני שיגיע הש"ץ לקדיש, הרי לן שענית איש"ר עדיף מתפלה בציבור. ות"י הפרמ"ג (א"א ס"ק ב) דצ"ל דכאן לא הוה ממש תפלת הציבור שהרי בא באמצע, מה שאין כן כשמכוין עמהם, ודוחק.

הפרמ"ג הביא קושיית הא"ר (ס"ק ז') מהא די"א (סי' ס"ו) דאיש"ר עדיף מסמיכת גאולה לתפלה, וסמיכת גאולה"ת עדיף מתפלת הציבור (סי' קיא, ג). ואף לדידן (סי' ס"ו סע' ט) גאולה עדיף, מכל מקום ממה דעדיף אמן יהא שמיה רבה מתפלת הציבור אין חולק.

המשנ"ב מכריע דלא כהמג"א וז"ל וכן עדיף איש"ר מתפילה בצבור, ע"כ אם בא סמוך לקדיש ואם יתפלל תיכף יבטל איש"ר, ואם ימתין עד אחר קדיש לא יוכל להתפלל ערבית עם הציבור, איש"ר עדיף, ותיכף אחר זה יתחיל להתפלל שמו"ע לשם מנחה, ואין לו לחוש למה שהצבור מתחילין ערבית כיון שהוא עדיין יום.

**מי שמתפלל לעט**

ועי' בביה"ל שמסופק במי שמדרך טבעו להאריך בתפלה, ואינו יכול לסיים עד קדושה, האם מותר להתחיל, וכתב דמכאן (ר"ל דמזה שאסור לו להתחיל אם יודע שלא יגמור עד שיגיע הש"ץ לקדושה) אין ראייה לאיסור, דאפשר דזה לאו תפלת צבור גמורה מקרי, מאחר שלא התחיל עמהן בשוה, וכמו שכתב הפמ"ג, אבל אם מתחיל בשוה אפשר כיון דעתה חל עליו החיוב להתפלל בצבור, וחיוב עניית הקדושה לעת עתה אין עליו אין לו לחוש כלל למה שאח"כ לא יהיה יכול לקיים מצוה דעדיפא מזה, וגם דאז יהיה אנוס ופטור מלענות. ועי' בספר אבני ישפה (פ"ו ח"ב הע' 24) בשם הגריש"א זצ"ל שאם עדיין אוחזים בברכת אבות, מקרי שהתחיל עמהם ביחד, ועי"ש שמביא ראייה ממה שכתב הט"ז (או"ח קצג, ו) לענין זימון, שאם כבר אכל כזית לפני שהתחילו חבריו לאכול, לא מקרי שהתחילו ביחד והתחייבו בזימון, ויכולים לברך כל אחד בפני עצמו, אלמא תלוי בהתחלת האכילה, ה"נ תלוי בהתחלת התפילה.

### **דילוג פסוד"ז בשביל תפילה בציבור**

ולדברי הביה"ל יש להסתפק האם מותר לדלג על פסוקי דזמרא כדי להתפלל עם הציבור, היכא שאפילו אחרי שידלג לא יתחיל עמהם, שהרי קי"ל (או"ח סי' נב) שמותר לדלג על פסוד"ז כדי להתפלל תפילה בציבור, אבל לדבריו שאין זה עיקר תפילה בציבור אולי לא.

אבל בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ג סי' ד) נוקט שנחשב כמתפלל עם הצבור, דהא אף כשהתחילו הצבור להתפלל בשוה נמי הא אין מתפללים כאחת, אלא זה עומד באתה קדוש וזה ברפאנו וזה בעל הצדיקים, ויש מאריכין בתפלתם עד שרוב התפלה מתפללין אחר שכבר ליכא עשרה מתפללין, וא"כ מ"ש תחילת התפלה מאמצעה וסופה. אבל עי"ש שהביא דברי הפמ"ג (הנ"ל), וכתב הגרמ"פ שהוא תמוה, דמ"ש תחילתו מסופו. ובכל אופן הא גם הפרמ"ג מודה דגם זה נחשב תפלה בצבור, אך שלא כמתחלת התפלה, שלכן אם אינו יכול להתחיל בשוה, יש לו עכ"פ להשתדל להתחיל בזמן שעדיין הצבור מתפללין אף לדידה, וכ"ש שיותר מסתבר שהוא בדין תפלה בצבור ממש. ולפי הגרמ"פ פשוט שיכול לדלג על פסוד"ז כדי להתפלל בציבור אע"פ שלא יתחיל עמהם.

וכן מצאתי בספר הליכות שלמה (תפילה פ"ח הע' ח) בשם הגרשז"א שאפשר לדלג על פסוד"ז כנ"ל. ועי"ש ד"מטו משמיה דחזו"א" כדברי הגרמ"פ דשפיר נחשב לתפילה בציבור, אע"פ שאינו מתחיל עמהם.

### **עניית דבר שבקדושה בק"ש וברכותיה**

כתוב בשו"ע (או"ח סו) שלקדיש ולקדושה ולברכו, מפסיק אפילו באמצע הפסוק, וכן למודים, אבל לא יאמר אלא תיבת מודים בלבד. וכתב הרמ"א וכן בברכו, לא יאמר יתברך וישתבח כו'. וי"א דאמן שעונין אחר ברכת האל הקדוש ואחר שומע תפלה יש לו דין קדושה ויוכל לענות אותם בק"ש, וכן עיקר.

וכתב החיי אדם (כלל כ, ד) וז"ל ובקדושה, ישתוק וישמע מהחזן, (מבואר שגם ל"נקדש וכו') צריך להקשיב ולא רק לענות קדוש קדוש קדוש, ויאמר עם הצבור קדוש קדוש קדוש כו' עד

כבודו, וישתוק. (מבואר שגם בין קדוש קדוש לברוך כבוד אסור לו להמשיך בתפילתו), ויענה ברוך כבוד ה' ממקומו. ולא יענה ימלוך, שאינו מעיקר הקדושה.

### **עניית דבר שבקדושה באלקי נצור**

עוד כתוב בשו"ע (או"ח קכב, א) שאם בא להפסיק ולענות קדיש וקדושה בין י"ח ליהיו לרצון, אינו פוסק, שיהיו לרצון מכלל התפלה הוא. אבל בין יהיו לרצון לשאר תחנונים, שפיר דמי. וכתב הרמ"א ודוקא במקום שנוהגין לומר יהיו לרצון מיד אחר התפלה, אבל במקום שנוהגין לומר תחנונים קודם יהיו לרצון, מפסיק גם כן לקדיש וקדושה. ובמקומות אלו נוהגים להפסיק באלקי נצור קודם יהיו לרצון, לכן מפסיקין גם כן לקדושה ולקדיש ולברכו. ומיהו הרגיל לומר תחנונים אחר תפלתו, אם התחיל הש"צ לסדר תפלתו והגיע לקדיש או לקדושה, מקצר ועולה, ואם לא קצר יכול להפסיק כדרך שמפסיק בברכה של ק"ש, אפילו באמצע.

ועי' במשנ"ב (ס"ק ב) שאפילו אם דרך האיש ההוא להחמיר לעצמו לומר יהיו לרצון תיכף אחר הי"ח ברכות ואירע לו לומר איש"ר וקדושה קודם שאמר יהיו לרצון ואין לו שהות לומר היהיו לרצון מותר לו לענות, ומ"מ לכתחלה יראה ליזהר שלא יבוא לידי כן כי יש מחמירין בזה.

והיכא שעומד בסוף אלקי נצור לפני שאמר ה"יהיו לרצון" השני, נראה שיכול לאומרו כשהש"ץ אומר ברוך כבוד וכו' ובדברי קדשך וכו', דאז יכול לומר ג"כ ימלוך וכו'.

### **סדר עדיפיות**

הביה"ל (שם) מביא דברי הפמ"ג דקחשיב סדר המדרגות איזה עדיף מחבירו, ונ"מ לענין אם שומע שתיהן כאחת בשתי מניינים איזה מהם קודם, או אם אינו יכול לקיים את כולם.

וכתב שם שאיש"ר דקדיש עדיף מקדושה, וקדושה עדיף ממודים, ומודים וגם ברכו עדיף משתי אמנים היינו דהקל הקדוש ושומע תפלה, ואלו האמנים עדיפי מאחרים. אך הוא מסופק לענין מודים וברכו איזה עדיף ומצדד שם דמודים עדיף. [ודה"ח כתב דלפעמים ברכו עדיף ממודים, דהא לענין מודים יכול לכוין להגיע באמצע ברכה ולשחות].

עוד כתב שם דעניית שתי אמנים אלו עדיף מתפלה בצבור, דהרי דחינן אותו מלהתפלל בצבור בשביל עניית האמנים אלו. ומסמך גאולה לתפילה בשחרית עדיף אפילו מאיש"ר, ותדע שהרי אין לענות קדיש וקדושה בין גאולה לתפילה כדלעיל (סימ' ס"ו ס"ט). ואם נזדמן לו לענות מודים אחר שאמר גאל ישראל ישחה ולא יאמר כלום. ובלילה עדיף אפילו תפילה בצבור מסמיכת גאולה לתפלה.